

Dr Karolina Stopka

adiunkt w Instytucie Prawa Cywilnego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Renty z tytułu wypadków powstałych „w szczególnych okolicznościach”

Renty z tytułu wypadków w „szczególnych okolicznościach” przyznawane są na podstawie różnych aktów prawnych. Stanowią wyraz spojrzenia przez ustawodawcę na kwestię kompensowania szkód na osobie z punktu widzenia jednostki i jej prawa do bezpieczeństwa, i jako takie znajdują oparcie w zasadzie słuszności i konstytucyjnej zasadzie sprawiedliwości społecznej. Ich celem jest wynagrodzenie jednostce szkód powstałych w okolicznościach związanych z podjęciem czynności w interesie ogólnym (powszechnym), które nie są objęte ochroną w ramach ubezpieczeń społecznych oraz zaopatrzenia emerytalno-rentowego funkcjonariuszy państwowych¹.

Pierwotnie świadczenia rentowe z tytułu wypadków „w szczególnych okolicznościach” przynależały, poza kilkoma wyjątkami, do ubezpieczenia wypadkowego. Przez ponad 50 lat ochrona skutków wypadków „w szczególnych okolicznościach” była w zasadzie tożsama z ochroną skutków wypadków przy pracy *sensu stricto*, z tym zastrzeżeniem, że wysokość świadczeń rentowych przysługujących osobom niebędącym pracownikami była niższa od świadczeń, jakie w tych samych okolicznościach przysługiwały pracownikom. Dla poszkodowanych niebędących pracownikami przepisy wprowadzały odmienną podstawę wymiaru świadczeń lub ustalały ich wysokość na poziomie minimalnych świadczeń rentowych².

¹ To jest szczególnie oznaczonych grup społecznych ze względu na ich, ogólnie rzecz ujmując, zasługi dla państwa z racji sprawowanego urzędu lub pełnionej służby (sędziów, prokuratorów, żołnierzy zawodowych oraz funkcjonariuszy służb mundurowych).

² Zob.: rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 1 lipca 1954 r. w sprawie wypadków w zatrudnieniu, Dz. U. Nr 35, poz. 149; rozporządzenie Przewodniczącego Komitetu Płacy i Pracy z dnia 25 lipca 1969 r. w sprawie określenia wypadków zrównanych z wypadkami przy pracy i z wypadkami w zatrudnieniu oraz w sprawie świadczeń z tytułu niektórych wypadków dla osób nie będących pracownikami, Dz. U. Nr 23, poz. 170; rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 października 1975 r. w sprawie podstawy wymiaru renty z tytułu niezdolności do pracy lub choroby zawodowej oraz świadczeń dla osób nie będących pracownikami Dz. U. Nr 33, poz. 179 z późn. zm.; rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 września 1997 r. w sprawie świadczeń dla pracowników, którzy ulegli wypadkom w szczególnych okolicznościach, oraz świadczeń dla osób nie będących pracownikami Dz. U. Nr 120 poz. 758 z późn. zm.

Obecnie prawo do rent z tytułu wypadków powstałych „w szczególnych okolicznościach” reguluje ustawa z dnia 30 października 2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach (zwana dalej: ustawą)³ oraz m.in. rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 listopada 1997 r. w sprawie zakresu, szczegółowych zasad i trybu przyznawania świadczeń i odszkodowań osobom niebędącym strażakami w razie wypadku lub poniesienia szkody w mieniu w związku z udzielaniem pomocy lub udziałem w ćwiczeniach organizowanych przez Państwową Straż Pożarną⁴, zwane dalej: rozporządzeniem MSWiA z dnia 26 listopada 1997 r., a także rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 15 października 1991 r. w sprawie zasad i trybu przyznawania świadczeń odszkodowawczych przysługujących w razie utraty życia lub poniesienia uszczerbku na zdrowiu albo szkody w mieniu podczas udzielania lub w związku z udzielaniem pomocy Policji, Urzędowi Ochrony Państwa lub Straży Granicznej⁵, zwane dalej: rozporządzeniem MSW z dnia 15 października 1991 r.

1. Renty z tytułu wypadków w szczególnych okolicznościach przysługujące na podstawie ustawy z dnia 30 października 2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach

Wskazana ustawa przewiduje dwa rodzaje rent z tytułu wypadków w szczególnych okolicznościach: rentę z tytułu niezdolności do pracy oraz rentę rodzinną. Ustawa nie reguluje jej zakresu podmiotowego. Nie rozstrzyga zatem, czy osobami uprawnionymi do rent są wyłącznie obywatele polscy, czy też obywatele innych państw oraz bezpaństwowcy.

Prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy przysługuje osobom, które stały się całkowicie lub częściowo niezdolne do pracy wskutek wypadku w szczególnych okolicznościach⁶, a prawo do renty rodzinnej członkom rodziny osób, które zmarły wskutek tych wypadków⁷.

Użyty w tytule ustawy zwrot „w szczególnych okolicznościach” nie jest klauzulą generalną, której stosowanie ma charakter ocenny i indywidualny. Pojęcie to ma na gruncie ustawy precyzyjnie określoną treść. Za wypadek uzasadniający przyznanie świadczeń ustawa rozumie nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną, powodującą uraz lub śmierć, które nastąpiło:

³ Dz. U. z 2002 r. Nr 199, poz. 1674 z późn. zm.

⁴ Dz. U. z 1997 r., Nr 145, poz. 980 z późn. zm.

⁵ Dz. U. z 1991 r., Nr 98, poz. 437 z późn. zm.

⁶ Art. 3 ust. 1 pkt 1 w zw. z art. 4 ust. 1 ustawy.

⁷ Art. 3 ust. 4 ustawy.

- 1) przy ratowaniu innych osób od grożącego ich życiu niebezpieczeństwa,
- 2) przy chronieniu własności publicznej przed grożącą szkodą,
- 3) przy udzielaniu przedstawicielowi organu państwowego lub organu samorządu terytorialnego pomocy przy spełnianiu czynności urzędowych;
- 4) przy wykonywaniu prac związanych ze spisami powszechnymi;
- 5) przy ściganiu lub ujęciu osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa lub przy chronieniu innych osób przed napaścią;
- 6) przy wykonywaniu funkcji radnego lub członka komisji rady wszystkich jednostek samorządu terytorialnego albo przy wykonywaniu przez sołtysa czynności związanych z tym stanowiskiem;
- 7) przy wykonywaniu funkcji ławnika w sądzie;
- 8) w czasie zajęć dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych realizowanych przez jednostki organizacyjne systemu oświaty, zajęć w szkole wyższej lub zajęć na studiach doktoranckich albo w czasie odbywania praktyki przewidzianej organizacją studiów lub nauki;
- 9) przy pracy w Ochotniczych Hufcach Pracy na innej podstawie niż umowa o pracę;
- 10) przy pracy wykonywanej w ramach terapii zajęciowej w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej oraz publicznych zakładach opieki zdrowotnej;
- 11) przy wykonywaniu bezpośredniej ochrony przed klęskami żywiołowymi;
- 12) przy wykonywaniu funkcji członka komisji powołanej przez organ państwowy lub organ samorządu terytorialnego do przeprowadzenia wyborów lub referendum,
- 13) przy wykonywaniu świadczeń przez wolontariusza, o którym mowa w art. 2 pkt 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96, poz. 873);
- 14) w trakcie uczestnictwa w centrum integracji społecznej,
- 15) przy wykonywaniu przez bezrobotnego prac społecznie użytecznych, o których mowa w art. 73a ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. Nr 99, poz. 1001 z późn. zm.) oraz
- 16) przy odbywaniu praktyki absolwenckiej w rozumieniu ustawy z dnia 17 lipca 2009 r. o praktykach absolwenckich (Dz. U. Nr 127, poz. 105)⁸.

„Szczególne okoliczności” stanowiące, z punktu widzenia jednostki, tytuł uprawnień do rent podzielić można co najmniej na trzy grupy. Pierwsza z nich – najliczniejsza – wiąże się z podejmowaniem przez jednostkę aktywności, z której państwo czerpie wymierne korzyści, w tym również w realizacji swoich zadań, druga – z doniosłością społeczną podjętych przez jednostkę działań, a trzecia – z podejmowaniem aktywności prawnie uregulowanej, która choć stwarza zagrożenia podobne do tych, jakie mogą wystąpić w czasie aktywności

⁸ Art. 2 ust. 1 ustawy.

zawodowej (np. w ramach stosunku pracy), to z różnych względów, w tym np. ekonomicznych, gospodarczych, z woli ustawodawcy nie została objęta ochroną w ramach innych systemów świadczeniowych, np. ubezpieczeń społecznych⁹. Mimo że obowiązująca ustawa nadała pojęciu „szczególnych okoliczności” szerokie znaczenie, zakres tego pojęcia nie obejmuje wszystkich sytuacji uczestnictwa jednostki w sferze spraw publicznych i społecznych, które uzasadniałyby ochronę. Przykładowo poza zakresem ochrony przewidzianej w ustawie (oraz ochrony realizowanej w ramach innych systemów świadczeniowych zabezpieczenia społecznego) pozostają skutki zdarzeń, jakie mogą wystąpić w czasie udziału mediatora w postępowaniu zmierzającym do rozwiązania sporu zbiorowego¹⁰. Z drugiej zaś strony, szkody na osobie będące następstwem niektórych „szczególnych okoliczności” objęte są podwójną ochroną. Świadczenia rentowe z tytułu szkód powstałych np. przy ściganiu lub ujęciu osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa, przy ratowaniu innych osób od grożącego im życiu niebezpieczeństwa – przewidują również wymienione na wstępie rozporządzenia.

Uwarunkowanie prawa do omawianych świadczeń niezdolnością do pracy lub śmiercią sugeruje, że ich celem jest dostarczenie uprawnionym środków utrzymania z uwagi na utratę zdolności do zarobkowania lub utratę żywiciela rodziny. Rolą tych świadczeń nie jest jednak zastąpienie dotychczasowych środków utrzymania poszkodowanego i jego rodziny.

Przepisy ustawy dotyczą wszystkich osób, które uległy wypadkom w szczególnych okolicznościach bez względu na ich aktywność zawodową. Oznacza to, że w przypadku osób, które stały się niezdolne do pracy, a w chwili wypadku nie były czynne zawodowo, brak jest „przedmiotu”, który renty mogłyby zastąpić. Przyjęcie tezy, że w odniesieniu do tej kategorii uprawnionych świadczenia służą wyrównaniu szkody w zarobkach oznaczałoby, że stanowią swoistą rekompensatę za utratę możliwości zarobkowania w przyszłości. W przypadku natomiast osób aktywnych zawodowo, choć istnieje przedmiot zastąpienia, to renty nie są pochodną zarobków, nie wyrównują utraconych zarobków *sensu stricto*, o czym przesądza ich konstrukcja i wymiar. Podstawą ustalenia renty z tytułu niezdolności do pracy oraz renty rodzinnej nie są aktualne zarobki uprawnionego, kwota minimalnego wynagrodzenia za pracę, czy też procent przeciętnego wynagrodzenia za pracę, lecz kwota stanowiąca równowartość 120% najniższej odpowiedniej renty ustalonej i podwyższonej zgodnie z ustawą o emeryturach i rentach

⁹ Na przykład praktyki absolwencji. Por. uzasadnienie do projektu ustawy o praktykach absolwencyjnych, Druk Nr 1701, Warszawa 1 października 2008 r.

¹⁰ Art. 10 i n. ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych (Dz. U. z 1991 r., Nr 55, poz. 236 z późn. zm.).

z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (FUS)¹¹. Wprawdzie, praktycznie żadne świadczenia zabezpieczenia społecznego nie wyrównują w pełni utraty dochodów lub ich zmniejszenia, z reguły jest to wyrównanie w jakimś procencie, to w przyjętym systemie brak tej proporcji jest szczególnie widoczny. Wyrównanie straty w zarobkach poszkodowanych aktywnych zawodowo miałyby w dużej mierze charakter ideowy.

Konstatując, celem obu rodzajów rent nie jest rekompensata utraconego zarobku w związku ze szkodą na osobie, lecz zabezpieczenie środków utrzymania (zabezpieczenie materialne) osoby, która uległa wypadkowi w szczególnych okolicznościach i jej rodziny na podstawowym poziomie..

W myśl przepisów ustawy renta z tytułu niezdolności do pracy nie przysługuje osobie poszkodowanej wskutek wypadku, który nastąpił z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa tej osoby, oraz osobie poszkodowanej, która będąc w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środków odurzających lub substancji psychotropowych przyczyniła się w znacznym stopniu do jego spowodowania¹². Stopień przyczynienia się poszkodowanego do wypadku nie ma natomiast wpływu na prawo do renty rodzinnej przysługującej członkom rodziny zmarłego wskutek wypadku.

Prawo do obu rodzajów rent nie ma subsydiarnego charakteru w stosunku do odpowiedzialności ewentualnego sprawcy szkody. W ustawie brak jest przepisów, z których wynikałoby, że świadczenia przysługują dopiero wówczas, gdy szkoda na osobie spowodowana wypadkiem w szczególnych okolicznościach nie może być zaspokojona przez sprawcę szkody, np. gdy nie zostanie on ustalony lub z innych przyczyn nie może zostać pociągnięty do odpowiedzialności. W wielu bowiem przypadkach trudno byłoby wskazać podmiot odpowiadający wobec poszkodowanego na zasadach prawa cywilnego.

Ponadto prawo do omawianych świadczeń jest niezależne od istnienia rzeczywistej potrzeby udzielenia jednostce wsparcia. Renty przysługują niezależnie od tego, czy niezdolność do pracy wywołana wypadkiem w szczególnych okolicznościach w rzeczywistości przekłada się na sytuację bytową poszkodowanego. Świadczenia otrzyma zarówno osoba, która ze względu na sytuację osobistą, majątkową i rodzinną nie musi z nich korzystać, jak i osoba, której świadczenia te pozwolą przetrwać w nowej sytuacji.

Oba rodzaje rent mają charakter roszczeniowy. Spełnienie przez jednostkę precyzyjnie określonych w ustawie przesłanek daje jej prawo do świadczenia i obliuguje organ do wydania decyzji przyznającej świadczenie, tj. decyzji określonej treści.

¹¹ Art. 7 ustawy. W przypadku renty rodzinnej oraz renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy kwoty wynoszącej 882.56 zł, a renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy kwoty wynoszącej 676.75 zł.

¹² Art. 6 ustawy.

W myśl przepisów ustawy renta z tytułu niezdolności do pracy przysługuje na stałe – jeżeli niezdolność do pracy jest trwała, lub na okres wskazany w decyzji organu rentowego – jeżeli niezdolność do pracy jest okresowa¹³.

W sprawach obu rodzajów rent nieuregulowanych w ustawie stosuje się odpowiednio przepisy o emeryturach i rentach z FUS dotyczące: postępowania w sprawach rent i ich wypłaty, orzekania o niezdolności do pracy, powstania i ustania prawa do rent, zmian w prawie do rent, egzekucji, potrąceń ze świadczeń oraz zwrotu nienależnie pobranych rent, zawieszenia lub zmniejszenia rent, podziału renty rodzinnej oraz przywrócenia prawa do renty rodzinnej, jeżeli prawo do niej uzależnione jest od stwierdzenia niezdolności do pracy¹⁴. Ponadto, ustawa stanowi, że członkami rodziny uprawnionymi do renty rodzinnej są małżonek, dzieci własne, dzieci drugiego małżonka, dzieci przyzysobione, przyjęte na wychowanie i utrzymanie przed osiągnięciem pełnoletności wnuki, rodzeństwo i inne dzieci, w tym również w ramach rodziny zastępczej, rodzice, osoby przysposabiające, ojczym i macocha, jeżeli spełniają warunki do uzyskania renty rodzinnej w myśl przepisów wskazanej wyżej ustawy¹⁵.

Zgodnie z ustawą niezdolność do pracy oraz jej związek z wypadkiem w szczególnych okolicznościach oraz związek śmierci z takim wypadkiem ustala lekarz orzecznik Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) lub komisja lekarska ZUS¹⁶. Ponieważ od 1 stycznia 2005 r. obowiązuje dwuinstancyjny tryb postępowania w sprawach ustalenia niezdolności do pracy¹⁷, wbrew literalnemu brzmieniu przepisów ustawy, należy przyjąć, że kompetencja obu organów nie ma charakteru alternatywnego. Lekarz orzecznik ZUS orzeka zawsze jako organ pierwszej instancji, a komisja lekarska jako organ drugiej instancji.

Obie renty przyznaje się na wniosek osoby uprawnionej. Decyzję w sprawie świadczeń wydaje ZUS po dokonaniu oceny okoliczności i przyczyn wypadku w szczególnych okolicznościach. Od decyzji Zakładu przysługuje odwołanie do właściwego sądu w terminie i według zasad określonych w przepisach kodeksu postępowania cywilnego¹⁸.

¹³ Art. 4 ust. 1 ustawy.

¹⁴ Art. 9 ustawy.

¹⁵ Art. 3 ust. 5 ustawy.

¹⁶ Art. 10 ustawy.

¹⁷ Por. art. 14 ust. 2a ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych dodany ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 121, poz. 1264).

¹⁸ Art. 11 ust. 3 i art. 12 ust. 2–4 ustawy.

2. Renty z tytułu wypadków „w szczególnych okolicznościach” przysługujące na podstawie aktów wykonawczych

Poza przepisami ustawy o zaopatrzeniu z tytułu wypadków przy pracy lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach prawo do świadczeń rentowych z tytułu zdarzeń mających podobny charakter, do tych które objęte są regulacją omówionej ustawy, przewiduje m.in. rozporządzenie MSWiA z dnia 26 listopada 1997 r. oraz rozporządzenie MSW z dnia 15 października 1991 r.

2.1. Świadczenia rentowe na podstawie rozporządzenia MSWiA z dnia 26 listopada 1997 r.

Według rozporządzenia MSWiA z dnia 26 listopada 1997 r. osobie, która nie jest strażakiem, a uległa wypadkowi w związku z wykonywaniem poleceń strażaka Państwowej Straży Pożarnej kierującego akcją ratowniczą lub uczestnictwem w ćwiczeniach organizowanych przez Państwową Straż Pożarną przysługuje renta z tytułu niezdolności do pracy, a członkom rodziny osoby, która zmarła wskutek wypadku renta rodzinna¹⁹. Z rozporządzenia wynika, że nie znajduje ono zastosowania do sytuacji, w których osoba uległa wypadkowi podczas akcji ratowniczej lub ćwiczeń prowadzonych przez Ochotniczą Straż Pożarną, jak również podczas akcji ratowniczej (ćwiczeń) prowadzonych przez Państwową Straż Pożarną, w których osoba poszkodowana uczestniczyła „bez porozumienia” z Państwową Strażą Pożarną.

Rozporządzenie nie reguluje szczegółowo warunków nabycia prawa do wymienionych świadczeń, ich wysokości oraz zasad wypłaty.

Przyznanie renty z tytułu niezdolności do pracy uzależnia wyłącznie od wystąpienia niezdolności do pracy, stanowiąc, że tryb postępowania przy ubieganiu się o rentę, podstawę jej wymiaru oraz sposób naliczania ustala się na zasadach przewidzianych w przepisach o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych²⁰. Wymiar renty z tytułu niezdolności do pracy, mimo że poszkodowany nie musi mieć statusu ubezpieczonego, jest uzależniony od długości, a także struktury stażu ubezpieczeniowego, tj. od tego, jaki udział w stażu mają okresy składkowe i nieskładkowe, do których zalicza się też okresy hipotetyczne²¹. Przyjęcie właściwej dla ubezpieczenia wypadkowego metody ustalania renty oznacza, że na wymiar omawianej renty składa się kwota stała (tzw. socjalna, stanowiąca równowartość 24% kwoty bazowej, tj. przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia pomniejszonego o potrącanie od ubezpieczonego składki

¹⁹ § 1 i § 2 ust. 1 pkt 2 i ust. 2 pkt 2 rozporządzenia MSWiA z dnia 26 listopada 1997 r.

²⁰ § 11 rozporządzenia MSWiA z dnia 26 listopada 1997 r..

²¹ I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2010, s. 414.

na ubezpieczenia społeczne²²) oraz część indywidualna mierzona stażem ubezpieczeniowym i wysokością zarobków²³. Wysokość renty wymierza się od faktycznego przeciętnego wynagrodzenia poszkodowanego. Przy ustalaniu podstawy jej wymiaru nie stosuje się bowiem wskaźnika wysokości podstawy wynikającego z przepisu art. 15 ust. 5 ustawy emerytalnej. Ponadto renta ta nie może być niższa niż 80% podstawy jej wymiaru – dla osoby całkowicie niezdolnej do pracy i 60% podstawy jej wymiaru dla osoby częściowo niezdolnej do pracy i jednocześnie nie może być niższa niż 120% kwoty najniższej odpowiedniej renty ustalonej i podwyższonej zgodnie z ustawą o emeryturach i rentach z FUS. Wprawdzie, gwarancja wypłaty rety w wysokości minimalnej – nie niższej niż 120% kwoty najniższej odpowiedniej renty z tytułu niezdolności do pracy ustalonej i podwyższonej zgodnie z ustawą o emeryturach i rentach z FUS, nie wynika wprost z zakresu odesłania zawartego w § 11 ust. 2 analizowanego rozporządzenia, użyte w tym przepisie sformułowanie „sposób naliczenia renty” odnosi się do metody, techniki obliczenia renty, a nie jej wysokości, w tym wysokości minimalnej, to gwarancję wypłaty minimalnego świadczenia wywieść można z treści § 23 rozporządzenia, zgodnie z którym w sprawach nieuregulowanych w rozporządzeniu mają odpowiednie zastosowanie przepisy o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych.

Formuła wymiaru renty z tytułu niezdolności do pracy wskazuje, że zasadniczym celem tego świadczenia jest wyrównanie utraconych zarobków w związku z niezdolnością do pracy. W przypadku jednak poszkodowanych, którzy do chwili wypadku nie podlegali ubezpieczeniom społecznym, jego celem jest zabezpieczenie materialne poszkodowanego i jego rodziny na podstawowym poziomie.

Renta rodzinna dla członków rodziny osoby poszkodowanej, która zmarła wskutek wypadku, przysługuje na zasadach przewidzianych w przepisach o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych²⁴. Podobnie zatem, jak w przypadku renty z tytułu niezdolności do pracy, renta rodzinna nie może być niższa niż 120% kwoty najniższej odpowiedniej renty z tytułu niezdolności do pracy ustalonej i podwyższonej zgodnie z ustawą o emeryturach i rentach z FUS, a przy ustalaniu podstawy jej wymiaru nie stosuje się ograniczenia wskaźnika wysokości podstawy, o którym mowa w art. 15 ust. 5 tej ustawy (250%). W pozostałym zakresie do renty rodzinnej zastosowanie znajdują przepisy ustawy o emeryturach i rentach z FUS, do których odsyła ustawa o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Oznacza to, że wysokość renty jest zależna od liczby osób uprawnionych i wynosi: 85% świadczenia, które przysługiwałoby zmarłemu poszkodowanemu, jeżeli uprawniona jest

²² Zob. art. 19 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

²³ Zob. art. 62 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

²⁴ § 12 rozporządzenia MSWiA z dnia 26 listopada 1997 r.

jedna osoba, 90% tego świadczenia jeżeli uprawnione są dwie osoby i 95% jeżeli uprawnione są trzy lub więcej osób, we wszystkich przypadkach nie mniej jednak niż 120% kwoty najniższej odpowiedniej renty z tytułu niezdolności do pracy ustalonej i podwyższonej zgodnie z ustawą o emeryturach i rentach z FUS.

Obie renty są świadczeniami obligatoryjnymi, tzn. spełnienie przesłanek określonych w rozporządzeniu warunkuje prawo do świadczeń i obliguje organ do ich przyznania.

Świadczenia nie przysługują w sytuacjach przyczynienia się poszkodowanego do wypadku, tj. wówczas, gdy śmierć lub uszczerbek na zdrowiu zostały spowodowane przez poszkodowanego rozmyślnie lub gdy ich wyłączną przyczyną było nadużycie alkoholu albo innego środka odurzającego²⁵. Ogólne sformułowanie przepisów rozporządzenia w tym zakresie wskazuje, że wyłączenie prawa do świadczeń rentowych, w odróżnieniu od przepisów wyżej omówionej ustawy, odnosi się również do członków jego rodziny. Członkowie rodziny zmarłego poszkodowanego nie nabędą zatem prawa do renty rodzinnej, jeżeli po stronie poszkodowanego wystąpi jedna z wymienionych okoliczności.

W razie zbiegu prawa do świadczeń przewidzianych w rozporządzeniu z prawem do świadczeń przysługujących na podstawie przepisów o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych lub przepisów o odszkodowaniach w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową, stosuje się przepisy korzystniejsze dla osoby uprawnionej²⁶. Rozporządzenie w sposób bardzo wąski reguluje kwestę zbiegu prawa do świadczeń. Literalne brzmienie § 20 rozporządzenia wskazuje, że w przypadku świadczeń rentowych reguła ta znajduje zastosowanie tylko do zbiegu prawa do rent z rozporządzenia z prawem do renty z tytułu niezdolności do pracy, renty rodzinnej oraz renty szkoleniowej z ubezpieczenia wypadkowego. Nie odnosi się natomiast do zbiegu prawa do świadczeń rentowych z rozporządzenia z prawem do świadczeń emerytalno-rentowych oraz innych świadczeń, które służą dostarczeniu środków utrzymania w miejsce utraconych zarobków, a przysługują na podstawie innych niż wskazane w rozporządzeniu przepisów (np. w razie biegu z prawem do świadczeń rentowych z ubezpieczenia społecznego rolników, nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, renty z tzw. ogólnego stanu zdrowia, wojskowej renty inwalidzkiej, wojskowej renty rodzinnej). Rozwiązanie takie, jako sprzeczne z zasadą równego traktowania, nie wydaje się prawidłowe.

Odesłanie w rozporządzeniu do odpowiedniego stosowania przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (uchylonych z dniem 1 stycznia 1999 r. ustawą o emeryturach i rentach z FUS,) dotyczących m.in. postępowania w sprawach

²⁵ § 3 rozporządzenia MSWiA z dnia 26 listopada 1997 r.

²⁶ § 20 rozporządzenia MSWiA z dnia 26 listopada 1997 r.

rent, wskazuje, że decyzje w przedmiocie rent wydaje ZUS²⁷. Świadczenia te finansowane są natomiast ze środków będących w dyspozycji komend powiatowych (miejskich) Państwowej Straży Pożarnej²⁸.

2.2. Świadczenia rentowe na podstawie rozporządzenia MSW z dnia 15 października 1991 r.

Wśród świadczeń odszkodowawczych z tytułu utraty życia lub poniesienia uszczerbku na zdrowiu podczas udzielania lub w związku z udzielaniem pomocy Policji, Urzędowi Ochrony Państwa lub Straży Granicznej rozporządzenie MSW z dnia 15 października 1991 r. wymienia rentę inwalidzką i rentę rodzinną.

Renta inwalidzka przysługuje osobie poszkodowanej, która wskutek udzielania lub w związku z udzielaniem pomocy Policji, Urzędowi Ochrony Państwa lub Straży Granicznej stała się inwalidą (renta inwalidzka obligatoryjna)²⁹. Świadczenie to może zostać przyznane również osobie poszkodowanej, która działając bez porozumienia z tymi organami podjęła czynności zmierzające do zapobieżenia popełnieniu przestępstwa albo wzięła udział w pościgu lub ujęciu osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa, wskutek czego stała się inwalidą (renta inwalidzka fakultatywna)³⁰. Jeśli w następstwie wskazanych okoliczności osoba poszkodowana zmarła członkom jej rodziny przysługuje renta rodzinna. Świadczenie to ma charakter roszczeniowy niezależnie od tego, czy poszkodowany zmarł wskutek okoliczności dających mu prawo do renty inwalidzkiej lub stwarzających tylko możliwość ubiegania się o nie.

Ponieważ pojęcie inwalidztwa z dniem 1 września 1997 r. zostało zastąpione pojęciem niezdolności do pracy przewidziana w rozporządzeniu renta inwalidzka od 1 września 1997 r. jest w istocie rentą z tytułu niezdolności do pracy i przysługuje poszkodowanemu, który wskutek wypadku stał się częściowo lub całkowicie niezdolny do pracy³¹.

Obie renty przysługują na zasadach przewidzianych w przepisach o świadczeniach z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych. Wymiar rent, ich wysokość, cel, jakiemu mają służyć, oraz warunki nabycia prawa do renty rodzinnej są zatem takie same, jak w przypadku świadczeń rentowych przysługujących na podstawie rozporządzenia MSWiA z dnia 26 listopada 1997 r. Analogiczny jest również zakres podmiotowy wyłączeń prawa do rent w związku z przyczynieniem się poszkodowanego do wypadku.

²⁷ § 19 rozporządzenia MSWiA z dnia 26 listopada 1997 r.

²⁸ § 24 rozporządzenia MSWiA z dnia 26 listopada 1997 r.

²⁹ § 2 pkt 4 w związku z § 1 ust. 1 rozporządzenia MSW z dnia 15 października 1991 r..

³⁰ § 2 pkt 4 w związku z § 1 ust. 2 rozporządzenia MSW z dnia 15 października 1991 r.

³¹ § 13 rozporządzenia MSW z dnia 15 października 1991 r. tym bardziej, że w kwestii orzekania o inwalidztwie rozporządzenie odsyła do przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, które z dniem 1 stycznia 1999 r. zostały zastąpione przepisami ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS.

Obejmuje on nie tylko osoby poszkodowane, ale również członków rodziny poszkodowanego, który zmarł wskutek wypadku. Węższy jest natomiast zakres przedmiotowy wyłączenia prawa do świadczeń. Wśród okoliczności pozbawiających poszkodowanego i jego rodzinę prawa do rent rozporządzenie nie wymienia sytuacji, w której wyłączną przyczyną śmierci poszkodowanego lub uszczerbku na zdrowiu było nadużycie, innego niż alkohol, środka odurzającego³². W analogiczny sposób rozporządzenie reguluje również zbieg prawa do rent z prawem do innych świadczeń³³.

Podobnie, jak w przypadku poprzedniego rozporządzenia, decyzje w sprawach rent wydaje ZUS³⁴. Świadczenia te finansowane są natomiast ze środków budżetu państwa, w części dotyczącej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych³⁵.

³² § 1 ust. 4 rozporządzenia MSW z dnia 15 października 1991 r.

³³ § § 19 rozporządzenia MSW z dnia 15 października 1991 r.

³⁴ Por. § 18 pkt 1 rozporządzenia MSW z dnia 15 października 1991 r. i przypis 26.

³⁵ § 23 rozporządzenia MSW z dnia 15 października 1991 r.

